

Qadın hüquqlarının pozulmasına qarşı yönəldilmiş hüquqi baza

2000-ci il sentyabrın 1-dən qüvvədə olan Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 1159-cu maddəsi bərabər vərsəlik hüququ haqqında müddəaları ehtiva edir (maddə 1159). Yeri gəlmişkən, qeyd etmək istərdik ki, ölkə qanunvericiliyində qadınların vərsəlik hüququnu məhdudlaşdıran heç bir müddəa yoxdur. Fiziki şəxsin hüquq qabiliyyətindən və ya fəaliyyət qabiliyyətindən tamamilə və ya qismən imtina etməsinin və hüquq qabiliyyətinin və ya fəaliyyət qabiliyyətinin məhdudlaşdırılmasına yönəldilmiş digər əqdlərin əhəmiyyətsizliyini vurğulayan Mülki Məcəllənin 31.3 maddəsi qadınların hüquq qabiliyyətini məhdudlaşdıran müqavilə və digər sənədləri qüvvədən salmış olur.

Mülki Məcəllənin 24.2 maddəsi, habelə, onunla eyni tarixdən qüvvəyə minən Mülki Prosesual Məcəllənin 4.1, 5.1 maddələri mülki işlərdə cinsiyyətindən asılı olmayaraq, bütün ölkə vətəndaşları üçün mülki işlərdə eyni hüquq, səlahiyyət və imkanları təmin edir. Mülki Prosesual Məcəlləsi qadınların bütün məhkəmə instansiyalarına bərabər müraciət etməsinə nəzərdə tutan maddələrə malikdir (maddə 357.1,402,403. l). Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi 30 dekabr 1999-cu ildə təsdiq edilmiş və 2000-ci il iyulun 1-dən qüvvəyə minmişdir. Onun 1-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunu bu məcəllədən ibarətdir və o, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş normalarına və prinsiplərinə əsaslanır.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, 154-cü maddəsi bərabərlik hüququnun pozulmasına görə cinayət məsuliyyətini müəyyən edir. Yeri gəlmişkən, bərabərlik hüququnu pozma həm hərəkətlə, həm hərəkətsizliklə, həm şəxsi hüquq və azadlıqların realizə olunması imkanını verməklə və həm də həmin hüquqların və azadlıqların həyata keçirilməsi yolunda maneələr yaratmaqla törədilə bilər.

Zorakılıq və ya onun tətbiq ediləcəyi ilə hədələməklə müşayiət olunan qadın hüquqlarının pozan, qadınların dövlət, ictimai və mədəni sahələrdəki fəaliyyətinə maneçilik törədən hərəkətlər üzrə cəzalanmalar Cinayət Məcəlləsinin xüsusi maddələri ilə həyata keçirilir. Bunlara misal olaraq, cinsi zorakılıq (108-ci maddə), məcburi hamiləlik (108-l-ci maddə), müxtəlif amillər üzündən, o cümlədən, cinsi əsasla görə müəyyən edilmiş hər hansı bir qrupu və ya təşkilatı təqib etmə (109-cu maddə), silahlı münasibət zamanı beynəlxalq humanitar hüquq normalarını pozan (116-cı maddə), qanunsuz süni mayalanma və embrionu implantasiya etmə, tibbi sterilizasiya (136-cı maddə), zorlama (149-cu maddə), seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri (150-cü maddə), seksual xarakterli hərəkətlərə məcbur etmə (151-ci maddə), on altı yaşına çatmamış şəxslə cinsi əlaqədə olma və ya seksual xarakterli digər hərəkətlər etmə (152-d maddə), əxlaqsız hərəkətlər (153-cü maddə), yetkinlik yaşına çatmayanları fahişəliyə və ya əxlaqsız əməllərə cəlb etmə (17-ci maddə), fahişəliyə cəlb etmə (243-cü maddə), əxlaqsızlıq yuvaları saxlama (244-cü maddə), köləlik (106-cı maddə), insan alveri (144.1-ci maddə),

də), hamilə və ya himayəsində üç yaşınadək uşağı olan qadının əmək hüquqlarının pozulması (164-cü maddə) maddələrini qeyd etmək olar. Lakin Cinayət Məcəlləsində sadalanan seksual xarakterli cinayətlər qadınların üzleşdiyi bütün cinsi cinayətləri əhatə etmir.

Belə bir məqamı da vurğulamaq istərdik ki, Cinayət Məcəlləsində müəyyən cinayət növləri göstərilmişdir ki, onlara görə ancaq kişilər cəzalandırılır, halbuki bu cinayətləri qadınlar da törədə bilər (zorlama, nikaha daxil olmağa mane olma, poliqamiya və s.). Həmçinin, qadınlara kişilərdən fərqli olaraq, bir sıra ağır cəza tədbirləri (ömürlük həbs cəzası, həbs müddətinin çəkilməsi zamanı xüsusi saxlama rejimi) tətbiq edilmir. Cəzanı yüngülləşdirən hallar sırasında cinayətin hamilə qadın tərəfindən törədilməsi də qeyd edilmişdir (maddə 59.1.3.). 79-cu maddə məhkum edilmiş hamilə qadınlar və ya səkkiz yaşına qədər uşağı olan qadınların cəzalarının çəkilməsinin təxirə salına biləcəyi ilə bağlı müddəaya malikdir. Bu, bir daha dövlətimiz tərəfindən müxtəlif beynəlxalq sazişlərdə əks olunmuş pozitiv ayrı-seçkilik prinsipinin əməli surətdə gerçəkləşdirilməsinin göstəricisidir.

Məcəllənin 176.1 maddəsi qadını nikaha daxil olmağa məcbur etməyə görə iri məbləğdə pul və həftə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutur.

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 60.1 maddəsi pul cəriməsi formasında işəgötürənlər və həmkar yoldaşlar tərəfindən seksual qısnamadan müdafiəsini təmin edir.

2000-ci il sentyabrın 1-dən qüvvədə olan Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 37-ci maddəsinə görə cinsi xarakterli cinayətlər üçün ictimai-xüsusi və ya ictimai ittiham qaydasında cinayət təqibi nəzərdə tutulur və zərər çəkmiş şəxslə təqsirləndirilən şəxsin barışması ilə cinayət təqibinə xitam verilə bilməz. Özü də cinayət hamilə vəziyyətdə olan qadın, qoca və köməksiz vəziyyətdə olan şəxs barəsində, yaxud da hədə-qorxu, məcburiyyət təsiri altında və ya onu törətmiş şəxsdən asılı vəziyyətdə olan digər şəxs barəsində törədildikdə, prokuror tərəfindən zərər çəkmiş şəxsin şikayəti olmadan da cinayət işi açılabilir.

Azərbaycan Respublikasının 27 may 2003-cü il tarixli, 461-IIQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Seçki Məcəlləsi Azərbaycan Respublikası Parlamentinin Milli Məclisin deputatlarının, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və bələdiyyə seçkilə-

rinin, həmçinin, ümumxalq səsverməsinin referendumun təşkili və keçirilməsi qaydalarını müəyyən edir. Artıq məcəllənin preambulasında təsbit edilmiş təməl prinsip - "Azərbaycan Respublikasının dövlət hakimiyyətinin əsasını Azərbaycan xalqının iradəsi təşkil edir. Azərbaycan xalqının iradəsi ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında gizli və şəxsi səsvermə yolu ilə azad və mütəmadi keçirilən seçkilərdə, habelə ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında gizli və şəxsi səsvermə yolu ilə keçirilən ümumxalq səsverməsində -referendumda öz təzahürünü tapır" - bir tərəfdən, dövlətimizin hüquqi mahiyyətinə aydınlıq gətirir, digər tərəfdən isə, konstitusiyada təsbit edilmiş vətəndaşların siyasi hüquq bərabərliyi prinsipini bir daha qanunvericilik əsasında təsdiqləyir. Məcəllənin 3-cü maddəsi digər amillərlə yanaşı, cinsiyyətindən də asılı olmayaraq, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının seçmək, seçilmək və referendumda iştirak etmək hüququnu, 4-cü maddəsi vətəndaşlar seçkilərdə və referendumda bərabər əsaslarla iştirak etmək hüququnu, habelə, səslərin eyni qüvvəyə malik olması prinsipini təsbit edir. Azərbaycan vətəndaşları üçün seçmək və seçilməklə bağlı məcəllədə əksini tapmış bütün müddəalar, istisnasız olaraq hamıya, o cümlədən, qadın vətəndaşlara da şamil olunur. Beləliklə, sözügedən məcəllə qadınların siyasətdə təmsil olunma hüququnu bütün dolğunluğu ilə təsdiqləyir. Ümumiyyətlə, Seçki Məcəlləsində cinsi mənsubiyyətə görə imtiyazlar və ya əlavə hüquq və vəzifələr müəyyən edilməmişdir. Məcəllənin bütün subyektlərinin (seçicilərin, namizədlərin, seçki komissiyaların üzvlərinin nümayəndələrinə və b.) cinsi mənsubiyyətdən asılı olmayaraq, bərabər hüquqları bərqərar edilmişdir. Yalnız başqa əsasla görə (yaş həddi, vətəndaşlıq, vəzifə uyğunluğu, qohumluq əlaqələri və s.) məhdudiyətlər qoyulmuşdur ki, onlar cinsi ayrı-seçkiliyin yaranmasına səbəb olmur.

Beləliklə, bir və ya bir neçə sahənin sistemləşdirilmiş normalarını özündə birləşdirən qanunvericilik aktları olan ölkə məcəllələrinin bəzilərinin nəzərdən keçirilməsi bizə müəyyən üstünlüklər verir.

S.Abbasova yazır: "Əvvəla, bu hüquqi-normativ toplular Azərbaycanın hüquqi-qanunvericilik sferasında Ulu Öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən zəruri modifikasiya və müasir standartlara uyğunlaşdırma kursu çərçivəsində hazırlanmış və qəbul edilmişdir. Onlar ölkəmizdə 1990-cı illərin sonlarından etibarən vüsət alan hüquqi dövlət quruculuğunun yeni mərhələsinin məzmun səciyyəsinin təmsil etməklə, onun inkişaf vektorunu müəyyənləşdirən amillərdən birinə çevrilmişdi. Başqa sözlə, IV respublikanın siyasi-hüquqi sistemi dövrün tələblərinə cavab verən müvafiq qanunvericilik bazası ilə təmin olunmalı idi ki, sözügedən məcəllələr də, məhz bu məqsəd üçün tərtib edilmişdi.

İkincisi, bu məcəllələrin təməl

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığın artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

qayələrindən biri ölkə vətəndaşlarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit olunmuş əsas hüquq və azadlıqlarının əməli müstəviyə çıxarılması idi: haqqında bəhs etdiyimiz məcəllələrin hamısında bu prinsip qeyd-şərtsiz həyata keçirilməkdədir.

Üçüncüsü, XX əsrin son on illiyində baş vermiş global dəyişikliklər, dünyanın yeni hüquqi paradigmatına doğru irəliləməsi müvafiq qanunvericilik düzəni tələb edir, bu düzən müxtəlif sosial-demokratik kateqoriyadan olan şəxslərin hüquqi statusunun daha dəqiq təsbitini zəruri edir. Belə kateqoriyalardan biri də qadınlardır. Təsədüfi deyildir ki, nəzərdən keçirdiyimiz məcəllələrdə qadınların hüquqi, siyasi, sosial, iqtisadi və mədəni statusları diqqət mərkəzindədir. Biz, artıq qeyd etdiyimiz kimi, bu məcəllələrdə bir tərəfdən, hələ sovet dövründə qadın hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı müxtəlif qanunvericilik aktlarında təsbit olunmuş müddəalara rast gəlirik, digər tərəfdən isə, Azərbaycan Respublikasının artıq tamamilə yeni gerçəklikdə mövcudluğundan irəli gələn, onu daxil olduğu beynəlxalq təəhhüdlər sistemi ilə şərtlənən müddəa və prinsiplərin təsbitinin şahidi oluruq. Konkret olaraq, qadın hüquqları və azadlıqları Azərbaycanın qoşulduğu çoxsaylı BMT və BƏT Konvensiyaları, əlverişli və ya səhəddə təməl səciyyəyə olan "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında" Konvensiya ilə yeni məzmun kəsb edir. Demək olar ki, əksər məcəllələr sözü-

gedən Konvensiyanın tələblərinə cavab verir və onun fəlsəfəsini əks etdirir".

Beləliklə, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin strateji kursu qadınların, sosial həyatın bütün sahələrinə, fəal surətdə kişilərlə bərabər cəlb olunmasını nəzərdə tutur. Bəhs etdiyimiz dövrdə əvvəlki illərdə yaradılmış hüquqi-normativ baza daha da dərinləşdirilmiş, mövcud gender siyasəti yeni institusional səciyyə kəsb etmişdir. Ölkə konstitusiyasında vətəndaşların, o cümlədən, qadınların hüquq və azadlıqları barədə mövcud müddəalar 1998-2003-cü illərdə qəbul edilmiş qanunvericilik aktları ilə əməli surətdə gerçəkləşdirilməyə başlanmışdır. Məhz bu illərdə biz gender bərabərliyinin de-yure səviyyədən tədricən de-facto səviyyəyə keçidi istiqamətində təsirli tədbirlərin görüldüyünün şahidi oluruq. Qadın problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması, "Azərbaycan Respublikasında dövlət-qadın siyasətinin həyata keçirilməsi" haqqında Fərmanın imzalanması, Azərbaycan Respublikasında qadın məsələləri üzrə 2000-2005-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planının hazırlanması və həyata keçirilməsi, müasir demokratik-hüquq standartlarına cavab verən məcəllələrin qəbul edilməsi və bu məcəllələrdə qadın hüquqlarına hərtərəfli təminatın verilməsi, məhz faktiki bərabərliyin bərqərar olması istiqamətində mühüm addımlar sayıla bilər.

Vahid Ömərrov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru